

УДК 378.147

Л.С. Здражевська,
викладач,
Херсонський
політехнічний коледж
Одеського національного
політехнічного університету

ХРАМИ РІДНОГО ХЕРСОНА

Л.С. Здражевська. Храми рідного Херсона. Дана стаття містить матеріал про різноманіття релігійних груп у місті Херсоні, дає детальний опис деяких з херсонських храмів та робить невеличкий екскурс у історію херсонської єпархії (початок ХХ століття).

L.S. Zdravchevska. Kherson churches. This article is devoted to a wide diversity of religious groups in Kherson (with a variety of different doctrines and traditions). It gives descriptions of some Kherson churches and historical background on the local temples, churches and cathedrals.

Я вірю в Ісуса Христа, я вірю в Гаутаму Будду,
Я вірю в пророка Мухаммеда, я вірю в Кришну,
Я вірю в Гаруду.
Я вірю..., я вірю в Любов, я вірю в Добро і вірити буду!

Сергій Михалок

Вступ. Протягом життя люди будують своє повсякденне життя: затишок у своїй оселі, кар'єру, оточення, взаємовідносини і т.д. І, звісно ж, для цього їм необхідні життєві сили та насага. Кожен має своє джерело мудрості та енергії. Хтось займається спортом, хтось звертається до музики або живопису і таке інше.

Але, я впевнена, кожен з нас і в скрутні часи, часи випробувань і в хвилини свого особистого щастя звертається до віри. Кожен іде своїм шляхом і, говорячи про Херсон сьогодні, дуже радісно і втішно, що в нашому рідному місті є чимало пресвітлих місць, куди людина може піти зі своїми бідами та страхами, або ж, навпаки, з радістю, та вдячністю до Всевишнього. Місць, куди кожен може звернутись за порадою, підтримкою, або, навіть, допомогою.

Матеріал та результати дослідження. На території Херсонщини нарахується понад 70 храмів та релігійних осередків. Серед них можемо виділити такі релігійні групи:

- УПЦ Московського патріархату, УПЦ Київського патріархату,

- Адвентисти сьомого дня,
 - Євангельські християни баптисти, п'ятидесятники,
 - Свідки Єгови,
 - Іудаїсти хасиди ХАБАТ,
 - мусульмани,
 - Римо-католики,
 - Греко-католики та ін.
- Надамо створений нами перелік храмів міста Херсона та їх адреси. (Місця діяльності церков різняться від храмових споруд 18 століття до орендованих квартир).

УПЦ Московського патріархату Перше Херсонське благочиння УПЦ

Свято-Духівський кафедральний собор

Рис.1. Зображення Свято-Духівського собору, 73025, вул.Декабристів 36

Спаський(Свято-Катерининський) собор

Рис.2. Зображення Спаського(Свято-Катерининського) собору, 73000, вул.Перекопська, 13

Свято-Успенський собор

Рис.3. Зображення Свято-Успенського собору, 73000, вул. Леніна, 5

Свято-Миколаївська церква

Рис.4. Зображення Свято-Миколаївської церкви, 73000, вул.Доброхотова, 31

Святого апостола Івана Богослова (Зеленівська)

Церква Знамення Божої Матері

Рис.5. Зображення церкви Святого апостола Івана Богослова,73481, с.Зеленівка

Рис. 6. Зображення церкви Знамення Божої Матері, вул.Димитрова

Різдва Пресвятої Богородиці
(монастирсьок)

Церква Різдва Богородиці (Грецька)

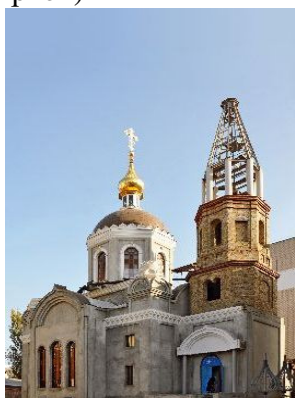

Рис. 7. Зображення церкви Різдва Пресвятої Богородиці, вул.Червонофлотська, 29

Рис. 8. Зображення церкви Різдва Богородиці, 73025,вул. Червонофлотська, 13

Церква Різдва Богородиці
(Кіндійська)

Церква Свято-Касперівської ікони
Божої Матері

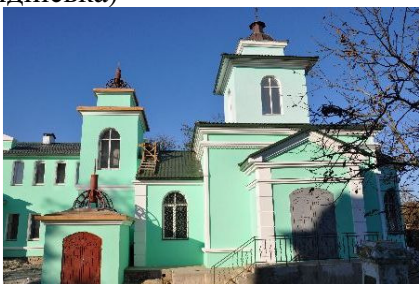

Рис. 9. Зображення церкви Різдва Богородиці, сел.Кіндійка

Рис. 10. Зображення церкви Свято-Касперівської ікони Божої Матері, вул.Дорофєєва,17

Друге Херсонське благочиння

Всіхсвятська церква

Рис.11. Зображення Всіхсвятської церкви, 73026, вул Пугачова, 1а

Всіх скорботних радість

Рис.12. Зображення церкви «Всіх скорботних радість», вул. Кримська, 138

Церква Свято-Благовіщенська

Рис. 13. Зображення Свято-Благовіщенської церкви, 73490, с.м.т. Комишани

Церква Христо-Воздвиженська

Рис. 14. Зображення Христо-Воздвиженської церкви, 73039, вул.Ворошилова, 29,

Свято-Пантелеймонівська церква

Рис. 15. Зображення Свято-Пантелеймонівської церкви, 73488, с.м.т. Степанівка, вул. Ракетна, 55

УПЦ Київського патріархату

Рис.16. Зображення церкви Святої Мучениці Олександри, вул.Перекопська, 3

Різдва Христа Спасителя (монастирсьок), пр.Ушакова,83,кв.83

Свято-Покровська, пров. Береговий, 5

Святих Апостолів Петра і Павла, 73485, с.м.т. Антонівка, Дніпровського р-ну, вул.Прикордонна, 13а

Громада АСД № 1, вул Комарова, 149,

Рис17. Зображення церкви Стрітення Господнього, 73011, вул.Енгельса, 45

Ікони «Прикликання загиблих», вул.Текстильна, 12, кв.6

Свято-Миколаївська, 73482. с. Сонячне, Дніпровського р-ну, вул. Робоча, 11

Святої Трійці, 73020, вул.Лавреньова.,25, кв.2

Адвентисти сьомого дня

Громада АСД№1, вул. Покришева, б. 41

Євангелійські християни-баптисти

ЄХБ «Голгофа»

Рис. 18. Зображення ЄХБ «Голгофа», вул.Будьонного.7

Церква Христа Спасителя, вул.Ілліча, к-т «Шумен»

Церква Християн

Рис. 19. Зображення Церкви Християн, вул. 49 Гвардійської дивізії,31а

Громада ЄХБ с.м.т.Комишани, Комсомольського

ЄХБ 73485, с.м.т. Антонівка

ЄХБ «Віфанія» ,
вул. Шмідта 28
Громада ЄХБ «Церква Бога Живого», 73012, вул.Комкова, 92, кв.13

р-ну, пров. Східний, 146

Громада ЄХБ «Ісуса Христа»,
вул.Робоча, 37

Таврійський Християнський інститут, вул. 49 Гвардійської дивізії, 31а

Християни віри євангеліївської (п'ятидесятники)

Громада ХВС сел. Текстильників,
вул. Бабушкіна, 35

Громада ХВС «Мир Христа»,
вул. Патона, 12

Громада ХВС «Живе джерело»,
ін-т вдосконалення вчителів

Громади (товариства) Свідків Єгови

Громада Свідків Єгови
м. Херсона, 73490, с.м.т. Комишани,
вул.Нижня, 55

Громада Свідків Єгови № 1,
Актова зала школи №4

Громада Свідків Єгови №2,
вул. Держинського, 13

Громада іудаїстів-хасидів ХАБАТ

ХАБАТ

Рис. 20. Зображення храму ХАБАТ,
вул.Горького, 29

Німецька євангелійсько-лютеранська церква

Німецька євангелійсько-
лютеранська церква, вул.Шевченка,
95, кв83

Незалежні християнські церкви повного євангелія

«Велике доручення»,
вул.Перекопська, ккз «Ювілейний»,

«Воїн Христа»,
вул.Шенгелія, 2, кв.143

«Джерело життя» ,
вул.Перекопська, 164, школа №3

«Слово істини»,
вул.Ворошилова, 25, кв.17

«Живе слово»,
вул.200 років Херсона, кв. 155

Церква Ісуса Христа Святих
останніх днів (мормони),
вул. Перекопська, 169

«Церква Христа»,
вул.Леніна, 7

кт «Мир», «Єдність»,
вул.Кулика,29, кв.350

«Світ Божий»,
вул.Дорофєєва, 26/89

«Благодать»,
вул.Володимирова, 18а, кв.30

«Світло істини»,
вул.Суворова,3

Громади мусульман

Громада мусульман,
вул.Димитрова, 15/2,кв.22

Громада мусульман «Муслім»,
вул, Східна, 9

Греко – католики

Греко - католицька громада,
вул. 200 років Херсона, 53,
067-371-22-97

Греко - католицька громада,
с. Сонячне Дніпровського району,
вул. Шкільна, 21

Греко - католицька громада,
сел. Комишани,
Комсомольського району

Римо – католики

Римо - католицька громада

Німецький католицький

Рис.21. Зображення храму Римо – католицької громади, 73025, вул. Суворова, 40

душпастерський центр «Карітас»,
73025, вул. Суворова, 38

Новоапостольська церква

Новоапостольська церква,
вул. Морська, 6, кв.4

Євангеліївські християни

Громада євангеліївських християн
«Біблійська Церква»,
вул. Димитрова, 17-6 (шк. № 1),

Російська істинно - православна церква

Покрови Пресвятої Богородиці,
Бериславське шосе, 10, кв. 61

Церква Ікони Божої Матері
Цілительки

Рис.22. Зображення церкви ікони Божої Матері Цілительки, Херсон, вул. Комарова, 2

Інші

Херсонська Синагога

Рис.23. Зображення Херсонської Синагоги

Церква Святого Інокентія Херсонського

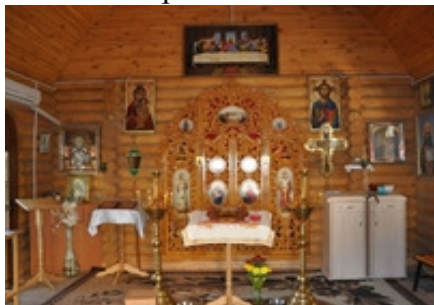

Рис. 24. Зображення Церкви Святого Інокентія Херсонського, Херсон, вул. Фонвізіна, 1

Херсонська Мечеть

Рис. 25. Зображення Херсонської Мечеті, Херсон, вул. 50 років Жовтня, 26

Згідно з інформацією електронних джерел, присвячених туризму в Херсоні, найвідвідуванішими вважаються Свято-Духівський та Свято-Катерининський собори. Надамо детальну інформацію про зазначені культові споруди.

СВЯТО-КАТЕРИНИНСЬКИЙ СОБОР

Свято-Катерининський собор - витвір видатного архітектора І.Є. Старова, найстаріша будівля на території колишньої Херсонської фортеці, одна з небагатьох споруд, що збереглися до нашого часу. І від неї віє величчю і таїнством ...

Будували її з 1781 по 1786 рік на території фортеці із блідо-жовтого, дуже красивого на вигляд інгулецького вапняку, в стилі руського класицизму з чотириколонним портиком тосканського ордера із західного фасаду, де над колонадою було викарбувано бронзовими позолоченими літерами «Спасителю рода человеческого Екатерине II посвящается». Чіткі величні пропорції будівлі створюють відчуття урочистості й простору, при відносно невеликих розмірах і простоті внутрішнього оформлення. Ці риси хвилюють уяву і одночасно заспокоюють серце ...

Завершує споруду невисокий купол. В зовнішніх нішах розташовані шість скульптурних зображень святих, які спеціально замовили для цього собору відомому скульптору Г.Т. Замараєву. Символічне значення мають, наприклад, ось ці - біля центрального входу: святий апостол Петро з ключами від раю та святий апостол Павло з мечем.

Справа в тому, що Херсон повинен був стати південним Петербургом, і собор вважався одним із перших кроків на цьому шляху. Князь По-

тьомкін-Таврійський хотів цими фігурами нагадати, що ключі від Півдня (тобто земного раю) були здобуті мечем після тяжких боїв.

Рис.26. Свято-Катерининський собор

Нажаль, нині ми не можемо судити про іконостас храму в цілому і навіть про роботу майстра (художника XVIII століття Михайла Шибанова, з яким у 1783 році був підписаний контракт на створення іконостасу) загалом. Від колись рясно прикрашеного живописом та різьбленням іконостаса зараз залишилось всього одинадцять образів. Пошуки самого іконостаса чи якихось його фотозображень результатів не дали.

Будувалася церква під неусипним контролем Г. О. Потьомкіна і була присвячена Катерині II. Почав будівництво Ганібал, а закінчив М. Корсаков.

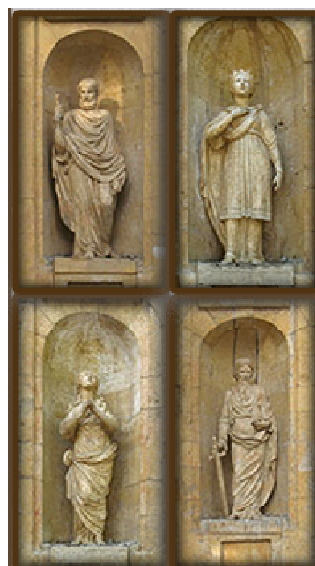

Рис.27. Скульптурні зображення Святих

Оскільки Потьомкін працював над благоустроєм Новоросії під контролем імператриці, у 1787 році вона відвідала Херсон. Під час свого п'ятиденного перебування у молодому місті вона також побувала і в церкві, де на царському місці для неї було приготовано крісло.

Після кончини від тривалої хвороби прах князя Потьомкіна-Таврійського особистим наказом Катерини II відправили до Херсона та поховали у підпільному склепі церкви святої Катерини. А в 1877 році над склепом поклали мармуровий надгробний пам'ятник-плиту, який зберігається в храмі й донині.

Рис.28. Пам'ятник-плита князю Потьомкіну

Західніше від собору височіє трьох'ярусна дзвіниця, побудована в стилі класицизму. Вона споруджувалась тричі. Вперше - з 1800 по 1805 роки. Але будівля дала тріщину і похилилася. В 1806 році тимчасово поставили дерев'яну дзвіницю, але вона постраждала від пожежі. Третя, висотою до 26 метрів, була трьох'ярусною, з дзвоном у 112 пудів. Нині відреставрований лише нижній ярус.

Рис.29. Дзвіниця собору

У результаті втілення в життя постанови ВЦК від 8 березня 1922 року про передачу церковних цінностей у фонд допомоги голодуючим, 5 травня того ж року, з храму було вилучено церковних цінностей вагою більше двох

пудів. А у травні 1930 року храм був закритий. Згодом в ньому відкрили Херсонський антирелігійний музей. До Великої Вітчизняної війни собор використовувався як зерносховище.

На початку німецької окупації, в 1941 році, храм був знову освячений, (іконостасу XVIII століття вже не було, на його місці зробили новий, одноярусний, у який вставили уцілілі ікони), але настоятелю Катерининського собору, протоіерею Миколі Васильовичу Герасимову, німецьке командування заборонило служити за незгоду з діями німецького комісара.

У 1962 році собор знову закрили, а ікони передали до краєзнавчого музею. З тих пір у церкві розміщувалися то склад дров, то облкнигторг, то він стояв порожній. З 1970 року тут розташували перший на Україні Будинок пропаганди Херсонської облорганізації товариства охорони пам'яток історії та культури.

25 серпня 1991 року храм повернуто релігійній громаді УПЦ.

На даний момент в соборі проводяться служби.

Пантеон у храмі

Пантеон Херсонської фортеці в Свято-Катерининському соборі включає захоронення решток наступних персоналій:

- Фельдмаршала, князя Потьомкіна-Таврійського Григорія Олександровича (1739-1791)
- Інженера-полковника Корсакова Миколи Івановича (1749-1788)
- Генерала-майора Максимовича П.С. (?-1788)
- Генерала-майора Синельникова Івана Максимовича (1741-1788)
- Генерала-майора, князя Волконського Сергія Аврамовича (?-1788)
- Полковника Мартинова Петра Дмитровича (1767-1788)
- Бригадира Горича-Большого Івана Петровича (?-1788)
- Полковника Меллера-Закомельського Карла Івановича (?-1788)
- Генерала-аншефа, барона Меллера-Закомельського Івана Івановича (1725-1790)
- Генерала-поручика, принца Вюртемберга-Штуттгартського Олександра Карловича (?-1791)
- Невідомого генерала Кримської війни
- Генерала-майора Богачевича Кипріяна Климентійовича (1834-1908)
- Коника Василя Опанасовича (1840-1911) та Коника Івана.
- Молдавського князя Росете Еммануїла (?-1794)

СВЯТО-ДУХІВСЬКИЙ КАФЕДРАЛЬНИЙ СОБОР

Рис.30. Свято-духівський кафедральний собор

Херсонський Свято-духівський кафедральний собор (Привозна церква) — православний (УПЦ МП) історичний храм у Херсоні; цінна історико-архітектурна пам'ятка міста початку XIX століття (охоронний номер: 723).

На початку XIX ст. в центрі Привозної площі в Херсоні було прийнято рішення збудувати Свято-духівський храм.

У 1810 р. губернський архітектор Іван Васильович Ярославський склав проект, відобразивши риси суворого класицизму та, уникаючи ремінісценцій бароко.

Виконаний у простих геометричних формах, храм відрізнявся чіткою пропорційністю, чистотою плану, об'ємів, площин та деталей при одночасному їх поєднанні. Проект датований 1810 роком, проте будівництво церкви, висота якої мала становити 27 м, через постійний брак коштів тривала до 1836 р. В процесі будівництва циліндричний барабан храму було замінено на восьмикутний — простіший у виконанні. Завершенню будівництва храму сприяла пожертва у 15 тис. рублів «раба Божого Гр. І. Р.», як назвав себе благодійник.

Церква мала квадратний план з чотириколонними портиками тосканського ордеру з усіх боків. Іконостас було встановлено на пожертви купців Галухіна, Богданова, Секачова та Носова.

Рис.31. Свято-духівський собор. Поштова листівка

У 1910 р. Свято-духівська церква була розширена за рахунок прибудови трапезної. Храм не мав власної дзвіниці, тому використовувалася дзвіниця Преображенської церкви, розташованої неподалік.

Головний Свято-Духівський престол освячено 16 серпня 1836 року архієпископом Гавриїлом (Розановим). Церква вважалась найбагатшою і найкрасивішою в Херсоні. Іконостас, кіоти, ікони та інші церковні цінності сяяли позолотою. У 1922 році їх вилучено з церкви. У 1926 - 1937 роках господарями храму були обновленці. Пізніше приміщення церкви використовувалось як сховище для борошна.

Після повернення храму віруючим у серпні 1944 року, він поступово відновлювався. У 1947 році Свято-Духівська церква стала кафедральним собором, де сьогодні знаходиться кафедра архієпископа Херсонського і Таврійського, який очолює Херсонську єпархію Української православної церкви.

Рис. 32. Свято-духівський собор

Окремі факти з історії Херсонської Єпархії (початок ХХ століття)

Державний архів Херсонської області зберігає у своїх фондах документи, що дають можливість розкрити важливі моменти історичної долі херсонських православних церков.

Історією розвитку православ'я на південноукраїнських землях у різний час (у першу чергу - дореволюційний) займалися чимало дослідників, у працях яких міститься також фактичний матеріал про заснування та функціонування православних церков і монастирів. Їх історія відображалася і в спеціальних публікаціях у "Записках" Одеського товариства історії та старожитностей, "Херсонских єпархиальных ведомостях" та інших виданнях. Усучасних дослідженнях істориків та краєзнавців півдня України даний напрямок продовжується.

Херсонська єпархія на початку ХХ ст. налічувала 730 церков і 5 монастирів. Із них описані окремі періоди історії монастирів і частини парафіяльних церков, у першу чергу - найвизначніших споруд. І, в цілому, менше уваги приділено історії церков, що функціонували при різноманітних установах та організаціях - військових частинах, в'язницях, освітніх закладах, лікарнях, дитячих притулках. Це були переважно домові храми (рідше - самостійні споруди), повністю ліквідовані у відповідності до Декрету про свободу совісті, церковні та релігійні товариства від 2 лютого 1918 р., постанов народного комісаріату юстиції, місцевих органів влади, що приписували закривати культові споруди при установах і організаціях.

Херсонські церкви почали з'являтися у перші ж роки існування міста. Наприкінці ХVІІІ ст. в Херсоні розміщувалося 8 піхотних полків, інженерна рота і гарнізонний батальйон. Ці військові формування, що розташовувалися на території фортеці та військового форштадту, будували глинобитні казарми. Такими ж були й 10 полкових церков, що були зведені як тимчасові і проіснували недовго. Стосовно історії церков, що знаходилися у відомстві головного священника армії та флоту, опубліковано небагато відомостей. Збереглися згадки про відкриття у 1915 р. домової церкви 44-го запасного батальйону на території Морських казарм на Забалці (жодна споруда казарм не збереглася), про заснування десь на межі 70-80-х років ХVІІІ ст. церкви Казанської ікони Божої Матері при Херсонському військовому шпиталі. Шпиталь у громадянську війну був зруйнований, із Богородице-Казанської церкви у 1922 р. вилучені цінності, а сама церква була закрита і приміщення її до сьогодні не збереглося, як і приміщення полкових церков. Хоча у 1926 р. О.Петражицький, характеризуючи визначні пам'ятки м. Херсона, згадував, що "в военном лазарете находится старинная церковь, выдержанная в прекрасном стиле Екатерининской эпохи".

У ХІХ ст. в Херсоні були відкриті і дві церкви при виправних закладах.

З 1830 р. при Херсонській губернській в'язниці ("Тюремному замку") діяла Миколаївська церква. Згідно з планом закладу, складеним ще у 1823 р., на першому поверсі передбачалися власне місця для ув'язнення, лікарня, кімнати для наглядачів і церква. Під час громадянської війни приміщення в'язниці були зруйновані і впродовж першої половини 20-х років ХХ ст., разом із церковною спорудою, - розібрані. Пізніше на їх місці збудовано житловий будинок (просп. Ушакова, навпроти пам'ятника Джону Говарду).

Наприкінці ХVІІІ ст. на території Херсонської фортеці (по сучасній вул. Перекопській, буд.10) за проектом архітектора В.Ванрезанта (Ванрезані) був збудований військовий арсенал. У 1814 р. він був перебудований і почав використовуватися як військовий шпиталь, з 1869 р. - Херсонське

виправно-арештантське відділення, з 1906 р. -Херсонська каторжна в'язниця. У 1885 р. у східному корпусі арештантського відділення була заснована церква Покрови Пресвятої Богородиці. Вона являла собою двоповерховий будинок площею 410 кв. м. Перший поверх був житловим для причту, другий (приблизно у двічі вищий) - власне храмом. 4 невеликих дзвони знаходилися між колонами з боку прилеглої вулиці. У храмі були окремі входи для арештантів та решти парафіян.

Після Лютневої революції каторжна в'язниця була ліквідована. Будинок колишнього арсеналу почергово займали то майстерні громадських робіт, то військова частина, або концтабір, а після відновлення у місті в січні 1920 р. радянської влади - "Допр" (будинок громадських примусових робіт). Церква вже не мала ніякого відношення до цих організацій. Переходи, що вели від основної будівлі до храму були перекриті. Ще 30 березня 1919 р., у відповідь на клопотання віруючих, Херсонська рада робочих і солдатських депутатів ухвалила перетворити Свято-Покровську церкву на виключно прихідську. Проте ліквідаційна комісія з відокремлення церкви від держави на засіданні 22 вересня 1921 р. ухвалила рішення закрити храм. І, незважаючи на листи-звернення робітників різних підприємств Херсона (електрична станція, водопровідна майстерня, насосна станція, цех «Тяжеловоз») щодо збереження Свято-Покровської церкви, у 1921 р. вона була зачинена. З 1959 р. і до сьогодні в її приміщенні розташовується Херсонський телецентр.

Рис.33. ТРК Скіфія, вул.Перекопська, 10

Православні церкви в Російській імперії обов'язково діяли при освітніх закладах. В писемних джерелах виявлена інформація про долю церков у м. Херсоні, що були засновані при першій чоловічій та другій жіночій гімназіях, сільськогосподарському училищі та Духовній семінарії.

Херсонська чоловіча гімназія (нині - гімназія № 20).

Рис. 34. Перша чоловіча гімназія. Поштова листівка.
Вид. Маркуса Заранкіна.1915р

12 березня 1815 р. у місті була відкрита губернська чоловіча гімназія, для якої у 1863 р. за проектом губернського архітектора Л.С.Тоннеса було збудоване нове приміщення у Дніпровському провулку (сучасний провулок Д.Любарської, між вулицями Леніна та Дзержинського). У 1867 р., за сприянням губернатора П.М.Клушина (першого Почесного громадянина міста Херсона), на відзначення спасіння життя імператора Олександра II 4 квітня 1866 р., при гімназії була зведена церква св. Олександра Невського (освячена 9 (22) квітня 1867 р., перший настоятель - учитель Закону Божого о. Георгій Вуколов). Це була домова церква - одноповерхова будівля храму була однаковою за висотою з двоповерховою гімназією і логічно її продовжувала, створюючи єдиний комплекс. У 1922 р. Олександроневська церква вже не функціонувала. Її приміщення було переобладнане у спортзал, який зараз належить гімназії № 20.

Рис.35. - Гімназія №20

З 1 (14) вересня 1874 р. розпочалася робота Херсонського земського сільськогосподарського училища (офіційне відкриття - 8 (21) жовтня 1874 р.) у новозбудованому приміщенні на території Казенного саду. 9 (22) січня 1887 р. при директорі А.О.Ніколаєві в училищі була освячена церква в ім'я Великомучениці Тетяни. Вона мала понад 200 парафіян з учнів і службовців училища і функціонувала ще деякий час після революції. Остання згадка в документах держархіву області про храм, як діючий, відноситься до квітня 1920 р. Остаточне його закриття відбулося у листопаді 1921 р.

У 1920 р. на базі училища був створений сільськогосподарський технікум, з 14 серпня 1928 р. - сільськогосподарський інститут ім. О.Д.Цюрупи, з 2 червня 1998 р. - аграрний університет. У 1939 р. було завершено будівництво нового корпусу інституту, в якому він і продовжив свою роботу з 1944 р. 30 грудня 1998 р. в університетській аудиторії був відкритий студентський храм-каплиця Св. Мучениці Тетяни, а 25 січня 1999 р. - освячений.

Старі приміщення сільськогосподарського інституту у повоєнний час були передані Херсонській школі-інтернату № 2, яка використовувала будинок колишньої церкви для бібліотеки, малої актової зали та (на другому поверсі) - музею. На початку 1990-х років інтернат був перепрофільований у Херсонський обласний ліцей, а будинок колишньої церкви, у зв'язку з аварійним станом, - розібраний.

У 1863 р. в місті була заснована чотирикласна прогімназія, для якої у 1896 р. у Пестельському проїзді (нині - вул. Перекопська, 3) був збудований новий будинок для учбового корпусу та пансіону. 31 травня (13 червня) 1898 р. єпископ Новомиргородський пр. Мемнон (Вишневський) освятив закладення гімназичної церкви в ім'я Св. Мучениці цариці Олександри. Храм збудовано за проектом губернського інженера Казимира Квінто в еkleктичному стилі. Це самостійна споруда, у зовнішньому вигляді якої зустрічаються запозичення з російського зодчества XVI-XVII ст. (наметовий дах, цибулясті маківки, оформлення входу до церкви), візантійські закомари, елементи готичного стилю (вітражі). Стіни зведені з місцевого каменю із застосуванням червоної цегли. Основна частина храму має кубічну форму, з північного боку до нього прилягає напівкруглий вівтар, з південного - притвір з дзвіницею вгорі. На п'яти банях і дзвіниці були встановлені залізні хрести із дзеркальним склом. В середині церкви знаходився мармуровий іконостас роботи одеського скульптора Б.В.Едуардса. Ікони були написані художником Академії мистецтв Г.О.Литвиновим і місцевим вчителем малювання К.П.Овчаренком. У 1902 р. прогімназія була перетворена у Маріїнсько-Олександрівську 2-гу жіночу гімназію. І в тому ж році 25 серпня (7 вересня), відбулося освячення гімназичної Царице - Олександрівської церкви.

У 1917 р. до Херсона з міста Тарту евакуювався Юрїївський вчительський інститут. За рішенням уряду П.П.Скоропадського на його базі був створений Херсонський український учительський інститут, який і розмістився в будинку 2-ї жіночої гімназії (зараз це - корпус інженерно-технологічного факультету Херсонського державного університету). Церква ж деякий час функціонувала як культова споруда, але в 1921 р. була закрита. Не обминула храм у травні наступного року і кампанія з вилучення церковних цінностей.

Тим часом у Херсоні оформилася громада Української автокефальної Православної Церкви, яка 5 жовтня 1922 р. подала заяву на реєстрацію. Питання було вирішене позитивно, і віруючим передали храм святої Олександри. Настоятелем був отець Кирило Липовець (чи Липовецький), до складу релігійної громади входили, зокрема, письменник Микола Чернявський, етнограф і музикознавець Андрій Грабенко (Конощенко). Але вже у 1927 р. церкву св. Олександри було закрито. Приблизно в цей час було знято дзвони, а о. Кирило трагічно загинув у Херсоні.

Церкву передали інституту (з 1919 р. - Херсонський інститут народної освіти, з 1930 р. - педагогічний інститут), який спочатку розмістив у її приміщенні бібліотеку, потім спортзал, кафе, майстерні. Іконостас був вивезений з Херсона (до сьогоднішнього дня в храмі залишилось від нього лише 2 мармурові кіоти).

У 1990 р., незабаром після відновлення діяльності Автокефальної церкви в Україні, віруючі почали клопотатися про повернення храму, приміщення якого громада отримала 20 квітня 1992 р., коли на урочистій церемонії ректор педагогічного інституту професор А.І.Ніцой передав секретареві Херсонсько-Таврійської єпархії УАПЦ о. Олександрю ключі від церкви та документацію. На Великдень, 26 квітня 1992 р. відбулося перше богослужіння. Настоятелем храму був о. Роман.

Рис. 36. Церква
Св. Олександри

У 1997 р. громада Свято-Олександрівської церкви остаточно перейшла у підпорядкування Української Православної Церкви Київського Патріархату. Поступово проводяться реставраційні роботи: у 90-х роках встановлено головну баню з хрестом; у 2001 р. - дзвони на дзвіниці, у 2007 р. - баню та хрест на дзвіниці. У вересні 2002 р. були проведені святкові заходи з нагоди 100-річчя функціонування храму, у яких, зокрема, взяв участь Патріарх Київський і всієї Русі-України Філарет.

Херсонське духовне училище. Поч. ХХ ст.

У 1818 р. в Херсоні почало діяти духовне училище, а 7 (20) листопада 1910 р. при ньому була освячена домова церква св. Іоана Золотоустого. Семінарія з церквою відтоді займали триповерховий будинок з дзвіницею на фасаді, що був зведений у псевдоросійському стилі за планом архітектора Д.Т.Плаксицького і розташований на Ярмарковій площі (сучасна пл. Свободи). Він був пошкоджений і розібраний у роки громадянської війни.

Існували у Херсоні також церкви при медичних установах. На початку ХІХ ст. на Забалці було зведено дерев'яну церкву св. Миколая. До 1819 р. вона належала до військового морського шпиталю, після чого стала парафіяльною. У 1842 р. замість дерев'яної церкви було збудовано кам'яний храм (згідно з Указом від 4 лютого 1801 р., вже заборонялося будувати дерев'яні храми), який діє і донині і є пам'яткою архітектури державного значення.

У 30-х роках ХІХ ст. по вул. Говардівській (нині - просп. Ушакова, 67) була збудована лікарня - Богоугодний заклад для "больных и призрваемых", перетворений, із введенням у 1864 р. у Херсонській губернії земських установ, у губернську земську лікарню.

Будинок, зведений у неокласичному стилі із буту, являє собою триповерхову споруду із цокольним поверхом. Центральна частина головного та дворового фасаду завершена трикутним фронтоном.

Рис. 37. Богоугодний заклад. Почтова картка, Изд. Я.Я.Мендельсон, 1908р

Вхід підкреслює тамбур з трикутним фронтоном. 25 березня (7 квітня) 1860 р. на верхньому поверсі лікарні була освячена церква Благовіщен-

ня Пресвятої Богородиці. Першим її настоятелем став клірик Свято-Духівської церкви о. Олександр Мухін.

У травні 1922 р. з Благовіщенської церкви були вилучені церковні цінності, а її незабаром - закрито. Весь будинок продовжувала займати лікарня, яка у повоєнний час отримала статус обласної.

Рис. 38. Херсонська обласна лікарня

У 1995 р. храм у лікарні було відроджено - 18 липня освячено Свято-Сергіївську церкву. Зараз храм функціонує у спеціально відведеному приміщенні терапевтичного відділення обласної лікарні на тому ж поверсі будинку, що і раніш.

Рис. 39. Херсонська обласна клінічна лікарня

Міська лікарня ім. Тропіних.

Рис. 40. Міська лікарня ім. Тропіних

12 (25) січня 1914 р. відбулося офіційне відкриття міської лікарні імені Тропіних. У її дворі знаходилась каплиця, яка не збереглася до нашого часу. Можна припустити, що вона припинила своє існування в перші роки радянської влади. З 2003 р. при лікарні відновлено функціонування храму, який освячений в ім'я образу Пресвятої Богородиці, званої Цілителька (храм належить до парафії св. Варвари) і діє в одноповерховій споруді на території лікарняного комплексу.

Рис. 41. Міська лікарня ім. Тропіних

Багато приміщень було знищено або покинуто, але деякі церковні будівлі використовуються за іншим призначенням і до сьогодні.

Головну Єврейську Синагогу було збудовано у 1840 році у стилі пізнього класицизму за проектом архітектора Карла Акройда (1787-1855рр). Поруч з головною синагогою знаходились ще дві: Велика (Стара) та Мала.

Рис. 42. Миколаївська Синагога, Фототипія Шерер, Набгольц і Ко, 1902р

У квітні 1922 року з Миколаївської Синагоги вилучено всю срібне церковне начиння, а у 1926 році усі три синагоги було закрито. Миколаївську було переобладнано в Дім Єврейської робочої культури, а у 1930 у кінотеатр «Спартак» на 580 місць. У 1960 році її було знесено під час зведення будівлі

Райкому партії та Виконкому Комсомольського району (вул. Суворова, 29).

До наших днів збереглася лише Велика Синагога, в якій знаходиться планетарій (вул., Комунарів, 14)

Рис. 43. Планетарій сьогодні, вул. Комунарів, 14

Висновки.

На території сучасного Херсона знаходиться чимало святих місць і споруд. Як люди, пересічні херсонці, йдуть до церкви, так і церква робить щоденні кроки на зустріч мир'янам. Як підтвердження цього вважаю за доцільне навести той факт, що представники церкви блискавично відреагували на складну ситуацію, що склалася в країні. Відбулася ціла низка заходів, серед яких і молебень, який священнослужителі провели у Свято-духівському соборі 28 січня 2014 року за участі херсонських дітей. Представники церкви вселили надію у те, що будуть знайдені виважені рішення проблем, люди знайдуть взаєморозуміння, проникнуться повагою та братською любов'ю один до одного. І ми ще раз змогли переконатися в тому, що храм, це саме те місце, яке допомагає багатьом людям подолати розгубленість та страх, дарує просвітлення та сподівання на краще.

Література

1. АЛЬБОМ фотокопий дореволюционных открыток Херсона с краткими сведениями /Сост. Б.В.Горностаев. - [Б.м.], [б.г.] - 70 л.
2. Декреты Советской власти. - Т.1: 25 октября 1917г.-16 марта 1918г.-М.,1957.- С.373-374; [Текст] Державний архів Херсонської області (ДАХО), ф. Р-1887, оп. 3, спр. 694,арк. 18,40; спр.695,арк.52, 127.
3. ДАХО, ф. 14, оп. 1, спр. 1025, арк. 4. 7. Там само, с. 67; Мостовий В. Храм при в'язниці - ув'язнений храм // Сповідь на Голгофі: [Текст] Альманах. - Херсон, 2001. - С. 61
4. ДАХО, [Текст] Ф. 137, оп. 40, спр. 252, арк. 105 зв.
5. Є. В. Горностаев «Сторінками історії православних храмів Херсона».[Текст] (Херсон, 1998 р.).
6. Іванов В.О. Відродження осередків духовної культури // Аграрник.[Текст] - 1999, лютий. - № 1.

7. КРАЄЗНАВЧІ СТУДІЇ , Дмитро Ганченко , ПРАВОСЛАВНІ ЦЕРКВИ ПРИ УСТАНОВАХ М.ХЕРСОНА.[Текст]. Краєзнавчі студії,2007.

8. Орлова З., Шинкаренко О. З історії благодійництва на Херсонщині. [Текст] - Херсон, 2000. - С. 9.

9. Пиворович В. Б., Дяченко С. А. Улицами старого Херсона. [Текст] Штрих. Херсон, 2003. — 196 с.

10. ПАМ'ЯТНАЯ книжка Херсонской губернии на 1911 год. Ч.1. /Под ред. А.А.Золотарёва.[Текст] Херсон: Тип. Херсон. губ. правл., 1911. - 260, 342 с. (паг.отд.); прил.: Карта Херсон. губ.

11. Херсон 1841 г. Ф. Ляликов. Записки Одесского общества. [Текст] Том первый. 1844. С.329-331.

12. Херсонский адрес-календарь на 1896 год. С историческим очерком г. Херсона. - Одесса, [Текст] 1895. -С. 10.

Надійшла до редакції 24.12.2015